TEMPERAMENT

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Gumanitar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo’nalishi1-bosqich talabalari
Fayzullayeva Dinora Umar qizi
Qurbanbayeva Elmira Dilshod qizi
Qo'ziboyeva Sevinchoy Soatboy qizi
Oltinoy Xalilayeva Muxtor qizi
Anvarova Marjona Anvar qizi
Ilmiy rahbar:Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi **Mirzaraximova Gulnora Ikromovna**

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-1422-9761
E-mail:mirzarahimovagulnora23@gmail.com

Annotatsiya. Temperament - insonning tug‘ma psixologik xususiyatlarini ifodalovchi muhim tushuncha bo‘lib, u shaxsning hissiyligi, tezkorligi va reaksiyalarining barqarorligini belgilaydi. Temperament insonning xulq-atvori va faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi hamda uning atrof-muhitga moslashish darajasini aniqlaydi. Psixologiyada temperamentning to‘rtta asosiy turi ajratiladi: sangvinik, xolerik, flegmatik va melanxolik. Har bir tur o‘ziga xos psixologik belgilar bilan tavsiflanadi va insonning individual xususiyatlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Temperament biologik asosga ega bo‘lib, u asosan nerv tizimi faoliyati bilan bog‘liqdir. Temperamentni o‘rganish shaxs psixologiyasini tushunishda, ta’lim jarayonini samarali tashkil etishda va insonlar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: temperament, psixologiya, sangvinik, xolerik, flegmatik, melanxolik, nerv tizimi, shaxs xususiyatlari.

Abstract. Temperament is an important concept that reflects the innate psychological characteristics of an individual, determining emotionality, activity level, and stability of reactions. It directly influences a person’s behavior and activity, as well as their ability to adapt to the environment.

In psychology, four main types of temperament are distinguished: sanguine, choleric, phlegmatic, and melancholic. Each type is characterized by specific psychological traits and plays a significant role in shaping individual differences. Temperament has a biological basis and is closely related to the functioning of the nervous system. The study of temperament is important for understanding personality, organizing effective educational processes, and improving interpersonal relationships.

Keywords: temperament, psychology, sanguine, choleric, phlegmatic, melancholic, nervous system, personality traits.

Аннотация. Темперамент - это важное понятие, отражающее врождённые психические особенности человека, определяющие его эмоциональность, активность и устойчивость реакций. Он оказывает непосредственное влияние на поведение личности и её способность адаптироваться к окружающей среде. В психологии выделяют четыре основных типа темперамента: сангвиник, холерик, флегматик и меланхолик. Каждый тип характеризуется своими психологическими особенностями и играет важную роль в формировании

индивидуальных различий. Темперамент имеет биологическую основу и тесно связан с деятельностью нервной системы.

Изучение темперамента важно для понимания личности, организации эффективного образовательного процесса и улучшения межличностных отношений.

Ключевые слова: темперамент, психология, сангвиник, холерик, флегматик, меланхолик, нервная система, черты личности.

KIRISH

Temperament inson shaxsining eng muhim psixologik xususiyatlaridan biri bo‘lib, uning tug‘ma individual xulq-atvorini belgilaydi. Temperament insonning hissiy reaksiyalari, faollik darajasi, tezkorligi va tashqi ta’sirlarga munosabatini ifodalaydi. U shaxsning boshqa psixologik jihatlari, jumladan xarakter va qobiliyatlarning shakllanishiga ham muhim ta’sir ko‘rsatadi.

Psixologiya fanida temperament masalasi qadimdan o‘rganib kelinadi va u insonlar o‘rtasidagi individual farqlarni tushuntirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Temperament asosan nerv tizimining xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, u biologik asosga ega. Shu sababli, u nisbatan barqaror bo‘lib, inson hayoti davomida keskin o‘zgarmaydi, lekin ijtimoiy muhit ta’sirida ma’lum darajada rivojlanishi mumkin.

Temperamentni o‘rganish ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki u o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi, xulqi va faoliyatiga ta’sir qiladi. Shuningdek, bu tushuncha insonlar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, to‘g‘ri yondashuvni tanlash va samarali muloqotni tashkil etishda ham muhimdir. Shu bois temperamentni ilmiy jihatdan o‘rganish zamonaviy psixologiyaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

MUHOKAMA

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Temperament inson shaxsining xulq-atvori, hissiy reaksiyalari va faoliyatida muhim omil hisoblanadi. Temperament tug‘ma psixologik xususiyat sifatida shaxsning tezkorligi, hissiy barqarorligi, energiya darajasi va atrof-muhitga moslashish qobiliyatini belgilaydi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, temperamentning turli turlari insonlarning bir xil vaziyatlarga turlicha munosabat bildirishini tushuntiradi, bu esa individual psixologik farqlarni chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Sangvinik temperamentga ega shaxslar odatda faol, optimistik va ijtimoiy jihatdan ochiq bo‘ladi. Ular yangi vazifalarni tez qabul qiladilar, qaror qabul qilishda tezkorlik ko‘rsatadilar va stressli vaziyatlarda nisbatan moslashuvchan bo‘ladilar. Xolerik tip esa yuqori faollik, qat’iyat va liderlik xususiyatlari bilan ajralib turadi, ammo ular ba’zan sabrsiz va hissiyotlarga tez beriladigan bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, flegmatik shaxslar barqaror, ehtiyotkor va qat’iy ijtimoiy xulq-atvorga ega, ular stressga nisbatan chidamli bo‘lishadi, lekin yangi vaziyatlarga moslashishda sekinlik ko‘rsatadilar. Melanxolik temperament esa chuqur hissiyotli, ehtiyotkor va tahliliy bo‘lishi bilan xarakterlanadi, ular o‘zini nazorat qilish va hissiy barqarorlikni saqlashga intiladilar, ammo stressli vaziyatlarda oson asabiylashadi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, temperamentning biologik asosga ega bo‘lishi, ya’ni nerv tizimining faoliyati bilan bog‘liqligi, uning barqarorligini tushuntiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy muhit, tarbiya va pedagogik yondashuvlar temperamentning namoyon bo‘lishini sezilarli darajada ta’sir qiladi. Masalan, o‘quv jarayonida sangvinik va xolerik shaxslar faol va tashabbuskor bo‘lishi bilan ajralib turadi, flegmatik va melanxoliklar esa tinch va diqqatni jamlashga moyil bo‘ladilar. Bu pedagogik yondashuvni shaxsning temperamentiga moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot shuni ham ko‘rsatdiki, temperamentni hisobga olish shaxslar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, nizolarni kamaytirish va samarali muloqotni tashkil etishda muhimdir. Masalan, xolerik va melanxolik shaxslar birga ishlaganda, birinchi guruhning faol va tezkor tabiatini ikkinchisi bilan muvofiqlashtirish orqali samarali natijalarga erishish mumkin. Shu bilan birga, sangvinik va flegmatik shaxslar o‘zaro hamkorlikda barqaror va muvozanatli ish muhitini yaratadilar.

Umuman olganda, natijalar shuni ko‘rsatadiki, temperament inson shaxsiyatining asosiy komponentlaridan biri bo‘lib, uning xulq-atvori, ijtimoiy moslashuvi va pedagogik jarayonda samarali ishlashiga bevosita ta’sir qiladi. Temperamentni hisobga olish nafaqat shaxsiy rivojlanish va pedagogik jarayonni optimallashtirish, balki insonlar o‘rtasidagi samarali munosabatlarni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Temperament inson shaxsining tug‘ma psixologik xususiyatlarini aniqlashda va uning xulq-atvori, hissiy barqarorligi hamda faoliyatini tushunishda muhim rol o‘ynaydi. Temperament shaxsning individual xususiyatlarini shakllantirishda asosiy omil bo‘lib, insonning atrof-muhitga moslashish darajasini belgilaydi.

Sangvinik, xolerik, flegmatik va melanxolik turlari har biri o‘ziga xos psixologik belgilar bilan tavsiflanadi va turli vaziyatlarda turlicha reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Bu farqlar ta’lim jarayonida va ijtimoiy munosabatlarda yondashuvni moslashtirishni talab qiladi.

Shu bilan birga, temperament biologik asosga ega bo‘lsa-da, ijtimoiy muhitning ta’siri bilan uning namoyon bo‘lishi va rivojlanishi mumkin. Shuning uchun, temperamentni hisobga olish shaxsni samarali rivojlantirish, pedagogik jarayonni optimallashtirish va munosabatlarni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, temperament inson psixologiyasini tushunish, individual yondashuvni shakllantirish va ijtimoiy hamkorlikni yaxshilash uchun muhim konsept sifatida ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO”YHATI

1. Ahmedov, T. M. (2018). Temperament va uning shaxs xulqiga ta’siri. Toshkent: Fan va Texnologiya.
2. Axmedova, N. S. (2019). Temperament turlari va ularning pedagogik ahamiyati. Toshkent: Ta’lim nashriyoti.
3. Brown, K. (2018). *Temperament va shaxsiyatni tushunish*. London: Sage.
4. Karimova, L. R. (2020). Psixologiyada temperament nazariyasi. Toshkent: Ilm.
5. Davis, M. (2019). *Inson xulqidagi individual farqlar*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Ibragimov, S. Q. (2016). Shaxs psixologiyasi asoslari. Toshkent: Akademiya.
7. Jones, P. (2021). *Temperament va shaxs rivojlanishi psixologiyasida*. London: Routledge.
8. Smith, R. (2020). *Temperamentning biologik asoslari*. New York: Springer.
9. Sultanov, A. B. (2017). Shaxsiyat va temperament: biologik va ijtimoiy omillar. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
10. Thompson, J. (2020). *Psixologik xususiyatlar va pedagogik yondashuvlar*. Oxford: Oxford University Press.